

Búcsú Európa forradalmától¹

Búcsúznom kellett. Nem szomorúan tettem, nem is várakozással. Konok, keserű, lemondó elszántsággal. Nem valami szokványos búcsú volt ez, egy vasútállomáson, ahol a család tagjai – nagyszülők, szülők, testvérek, gyerekek, unokák, közeli barátok, mikor ki közülük, de gyakorta mindannyian, körültolonga az utazót – búcsúznak vakációra induló szeretteiktől, akik néhány nap, vagy egy-két hónap múlva biztosan visszatérnek közējük a közeli városból, a kicsiny faluból, vagy akár külföldi barangolásukból. Vissza, szeretteik körébe.

Nyugodtak hát, miközben a szerelvény a csarnokba tolat, s a gőzmozdony – mert nekem bizony már elképzelhetetlen egy pályaudvar a prűszkölő, gőzokádó, az utasokat fűstködbe burkoló négyhuszonnégyesek nélkül... – tolatyúú csikorogva sürgetik a beszállást. Gyors, sietős, utolsó csókok csattannak; századszor elhadart üzenetek és jó tanácsok szállnak százegyedszer is az utazó fülébe, miközben a gépmester végig kopogtatja kalapácsával a vagonok kerekeit; s már a fülkék ablakában áll az utazó, elveszi a kapkodásban lent felejtett kékításkáját vagy az utolsó pillanatban megvásárolt újságokat; s elindul, kigördül a szerelvény; in-tegető kezek erdeje kíséri, míg el nem tűnik; míg nyílt pályára nem tér. Akkor a család hazatér, de néhány óra múlva már telefonoz, levelet ír és kap; a hiány számukra nem mérhető...

Nem, én nem így búcsúztam. És nem – egy pályaudvaron. Anyám, testvéreim, barátaim azt sem tudták rólam: hol vagyok, éppen mit cselekszem; élek-e még, vagy meghaltam-e már, akkor, vagy régebben!?

Néhány nappal az orosz invázió előtt: ezerkilencszázötvenhat október huszonhetedikén szabadultam a váci fegyházból. Hat évet töltöttem le ott – életfogytiglani büntetésemből. A forradalom szabadított ki bennünket: híre söpörte el őreinket a vasajtók elől... Kék-fehér csíkos rabruhában indultam, minden sze-

¹ Elfeledett novellájával emlékezünk Péterfi Vilmosra, tiszteletadásként közelgő születésnapja előtt. Péterfi Vilmos. A jogtudományok Professor Emeritusa, az irodalom romantikusa. Született Pozsonyban. 1943-ban kezdte meg jogi tanulmányait a pozsonyi egyetemen. 1945-ben – magyar származása miatt – kizárták; jogszigorló már Budapesten lett, 1949-ben. 1950-ben a Mindszenty-per kapcsán életfogytiglanira ítélték. 1957 januárjában érkezett – a váci fegyház, a budapesti harcok és a güssingi menekülttábor „érintése” után – az Egyesült Államokba. 1991-től a morrisi jogi egyetem nyugdíjas professzora. 1993-ban végleg hazatelepült. Budapestre. Ekkor kezdte publikálni regényeit és verseit, majd létrehozta – a Magyar Írók Szövetsége keretein belül – a Péterfi-díjat, mellyel két évtized során számos rangos alkotó (Utassy József, Kiss Benedek, Vasadi Péter, Lászlóffy Csaba és mások) műveit jutalmazta a kuratórium.

mélyazonosságot igazoló irat nélkül, gyalog, vagy teherautókra kapaszkodva, s három nap alatt jutottam végül Vácról Budapestre. Utam sikerét jóindulatú embereknek köszönhettem; ismeretlenül is behívtak magukhoz, látva rabruhámat; s mert abban járni életveszélyes volt, saját ruhájukat adták rám, meg sem kérdezve: ki vagyok, miért ültem, vadászna-e rám? De kire nem vadásztak akkoriban az utcán cirkáló, lassan erőre kapó kommunista karhatalmisták, ellentámadásba lendülő ávosok!?

Pestre érkezve természetesen azonnal felvettem a kapcsolatot régi barátaimmal s folytattuk ott, ahol hat évvel korábban abbahagyni kényszerültünk: csoportot szerveztünk, röplapokat készítettünk és terjesztettük azokat, a biztonságunk érdekében mindennap más és más helyen töltve az éjszakát; néha-néha aludtunk is; és bízunk abban és álmodtunk arról, szent, naiv hittel, hogy az oroszok eltűrik, elfogadják majd Magyarország semlegessé válását. Küzdöttünk és reménykedtünk ebben – november negyedikéig. Ekkor azonban az orosz tankok legázolták az országot; bujkálnom kellett hát, az eddiginél is fegyelmezettebben, és felkészülni arra, hogy elhagyjam hazámat.

Pár napja Józsi barátom lakásán dekkoltam, amikor jött a hír az utcáról: ávosok járnak házról házra, lakásról lakásra; rejtőző ellenforradalmárokat keresnek. Mivel más út már nem adódott, Józsi a ház pincéjébe vitt le, gyorsan, és belökött saját rekeszébe.

– Meg ne mozdulj, meg ne szólalj, bármi történjen! – Utasított, majd rám zárta a fülke ajtaját, közben hozzátéve: – Érted jövök, ha ezek a bitangok eltakarodtak a házból...

Percek múltán súlyos léptek döndülését, sietős parancsok kemény kiáltásait hallottam az udvar felől. Majd a pincelejáró elől. Majd ávoscsizmák dübörögtek le a lépcsőn. És ott álltak. Zseblámpák fénye gyulladt; lihegő káromkodások hallatszottak. Lapultam a fülkében, egy szénkupac tetején, fejemre húzott, sötétkék esőkabátom alatt...

– Csak zajt ne csapjon most körülöttem semmi... – fohászkoztam magamban, némán. – Meg ne lökjek egy széndarabot; meg ne zörgesse kabátomat egy egér, Uram, mert akkor végem van. Elhurcolnak, vagy itt helyben, a pince falánál lőnek agyon...

Nyugalmat, feszes nyugalmat erőltettem magamra. Az ávosok két csapatra oszlottak, úgy járták körbe a pince folyosóit. Józsi kamrája, amelyben lapultam, a folyosó közepén volt, így két irányból hallgathattam a fenyegetően közeledő, súlyos lépéseket; behunyt szemmel is éreztem a vibrálva cikázó, minden sarkot megcélzó zseblámpafényeket; s összerendeztem minden egyes lakatcsikordulásra; mert az ávosok minden fülke ajtaján megrántották a lakatot: zár-e, vagy lóg csupán...!? Mikor elmentek, s elült a zaj, vettem észre: csuromvíz vagyok. Kivert a hideg verejték; s remegtem, egész testemben, mint aki vitustáncot jár... Egy órán

át feküdtem még a szénkupac tetején, a sötét pincében, várva, csendesen. Végül felhangzottak Józsi lépései; legalábbis azoknak, az ő lépéseinek kellett lenniük: ezért fohászkodtam, ezért könyörögtem magamban...

Ő volt, valóban. Állt a fülke előtt, óvatosan; megérintette a lakatot: a helyén van-e még? – s hallgatta némán a pince neszeit... Tudtam, arra is gondol, hogy észrevettek engem s most meglapulva a folyosó zugában azt figyelni néhány ávós: ki jön a rekeszhez? Ki tudja, hogy lapult ott valaki? Szólni én sem mertem: hátha nem jött egyedül; követte valaki, titkon, vagy kényszerítve őt; hallgattam hát némán – a pince neszeit... Ki nem rettegett még sohasem, az nem is értheti ezt... Végül, összeszedve bátorságát, megszólalt:

– Ott vagy még? Jól vagy? Elmentek...

– Megvagyok – sziszegtem, elgémberedve. – Engedj ki.

Egész testem sajgott a fájdalomtól, amit az órán át tartó kényelmetlen, moccsatlan fekvés okozott. Vagy két percig a talpamra sem tudtam nehezedni. Közben Józsi elmondta: amikor az ávósok betörték a házba, ő kishíján világgá szaladt; csak akkor merészkedett vissza, amikor látta őket a következő háztömbbe vonulni... Bennem, miközben dülöngéltem a fájdalomtól, végigpergett: nem vertek agyon, letartóztatásomkor, a Fő utcában – ezerkilencszázötvenegyben. Nem akasztottak fel a Markó utcában sem, hiszen „megúsztam” egy életfogytiglanival. Most, a pincében sem talált rám az erőszakos halál; de mindez miért történhetett így? Pusztán a vak szerencsének köszönhetem-e mindezt, vagy talán valami magasabb célja lehet még az életemnek? Talán az rendeltetett el: mindazt a szörnyűséget, amelyen keresztül mentem, valahol, valamikor vessem papírra – okulásul korom és utókorom számára!? De ahhoz, hogy ezt nyugodtan tehessem meg: el kell hagynom az országot.

A hazámat.

Az utcai harcok nagyjából úgy november vége felé szűntek meg teljesen; ekkor maradtak abba a rendszeres igazoltatások is. Kimerészkedtem búvóhelyemről. Kerestem barátaimat, de hiába; mint megtudtam, nagyrészüket már elhagyta Budapestet, el az országot, Ausztria felé, át a zöldhatáron. Egyik volt váci rabtársam azonban még otthon tépelődött: menjen? Maradjon?

– Tibor – kérleltem –, te az amerikai nagykövetségen dolgoztál. Lecsuktak, koholt vádakkal, mint kémet... Legalább akkora veszélyben vagy, mint én. Lefog az ÁVO, újra, s ugyanúgy elítélnék, mint régen. De most: halálra. Ne játssz az életeddel, barátom...

Sikerült őt meggyőzőnöm. December első napjainak egyikén szálltunk a szombathelyi gyorsvonatra. Elindultunk – a határ felé. Eltökélt szándékom volt: vagy átjutok, vagy lőjenek agyon valahol, egy ismeretlen erdő sötét tisztásán; mert nincs visszaút. Bujdosókká váltunk, mint egykor a kurucok. A szombathelyi vasútállomás váróterme tömve volt emberekkel. Lerítt róluk: a túlnyomó többségnek

egyetlenegy célja van... Zokogó gyerekeket könnyeiket törölgető öregek próbáltak vigasztalni; asszonyok, lányok szorongva őrizték csomagjaikat, amíg a férfiak idegesen szívták cigarettájukat és kutatva fürkészték az arcokat: akad-e közöttük olyasvalaki, aki átvenné, átvezetné őket a határon!? És ha találtak vállalkozót, hát megbízható-e az illető? De nem volt választási lehetőség; az, aki csak úgy vakon, ismeretlenül indult neki a keresésnek, nem rendelkezhetett referenciákkal; s a vezetésre vállalkozó sem igazán mutathatott volna fel – ajánlóleveleket...

Bizony, nem volt könnyű a választás. Mert lehetőség akadt, bőven. Sokan szólították meg az utasokat: jó pénzért, ékszereikért megoldják gondjukat... Szerveződtek a csoportok; egyikhez mi is csatlakoztunk. Este nyolcra volt megbeszélve a találkozás; akkor indulunk; vezetőnk átkísér bennünket a mindössze hat kilométerre lévő határon. A mondott időben meg is jelent – és előre kérte a kialakított összeget.

– Nem – feleltem –, én csak akkor fizetek, ha valóban elértük a határt!

– Olyan embernek néz – förmedt rám sértődötten –, aki becsapná magyar testvéreit!? Átvittem én már ingyen is menekülőket; vagy most fizetnek, vagy ne is jöjjenek velem!

Csoportunk tagjai vitakozni kezdtek egymással. Voltak, akik velem értettek egyet; mások viszont akár előre is fizettek volna, csak már indulhassanak... Tibor barátom is az utóbbiak közé tartozott. Én viszont csökönyös maradtam.

– Mihez kezdünk akkor, ha ez a fickó elveszi a pénzünket és lelép mellőlünk, valahol a sötétben!? – mondogattam Tibornak. – Ha ez az ember valóban tisztességes, akkor várhat a pénzére addig, amíg a határhoz nem érünk.

Végül nem csupán Tibort győztem meg, hanem alkalmi csoportunk négy másik tagját is. Két táborra oszlottunk; a vezető hat olyannal, aki hajlandó volt előre fizetni, elindult a pályaudvarról; mi viszont, akik maradtunk, elhatároztuk: csak olyan vezetővel indulunk el, aki nem kéri előre a pénzt. Éjfélig kellett várakoznunk.

– Én húsz éve járok át a zöldhatáron, hol áruval, hol emberrel – szólított meg akkor bennünket egy ismeretlen. – Látom, maguk óvatos emberek; szeretem az ilyeneket. Úgy ismerem a vidéket, mint a tenyeremet; személyenként kétszáz forintért átviszem magukat. Lassan virrad; azért ilyen olcsón. De – előre fizessenek!

Azok, akiket korábban magam mellé állítottam, most elcsábultak. Meggyőzte őket az idegen magabiztos fellépése. Áadták a pénzt, előre, és indultak vele az éjszaka csendjében. Tibor unszolt, hogy menjünk velük – legalább a város széléig.

– Itt, az állomáson, nem vagyunk biztonságban – hajtogatta. – És valamilyen vezetőt csak fel kell végre fogadnunk; valakiben előbb-utóbb meg kell bízunk...

– Én éjjel nem indulok sehová – makacskodtam. – Nem ismernénk ki magunkat az utcákon. Várjunk hajnalig. Ha kezd világosodni, majd elindulunk; me-

gyünk faluról falura; valamelyik határban csak találunk egy olyan parasztot, aki elvisz bennünket a határig. Annak majd odaadhatjuk az összes pénzünket...

Vártuk hát a pályaudvaron a reggelt. A terem lassan újra megtelt emberekkel; érkeztek a vasúti szerelvények, de volt, aki teherautóval jött idáig; hogy aztán gyalogosan csapódjon valamelyik menekülő csoporthoz. Gyűltek, szaporodtak az emberek; s ekkor felbukkant néhány határőr is. Kezdtém aggódni...

– Nekem ez nem tetszik, – mondtam, teljesen feleslegesen, a szintén riadtan figyelő barátomnak. – Iszkoljunk innen...

– Hová? – legyintett Tibor. – Éjjel kellett volna, mondtam én... Most már: hová!?

– Azzal a vonattal ott – mutattam a véletlen szerencsére. – Most indul Kőszegre. Oda is közel a határ; talán ott egyedül is rátalálunk...

Tibor egyetértően bólintott. Valójában mindegy volt neki; csak induljunk már végre, valahová, minél messzebb a közeledő határőröktől. Átcsorogtunk tehát a füstölő vicinálissal Kőszegre. S ott leszállva valóban elindultunk, gyalog, amerre a határt sejtettük, kikerülve az országutakat, falvakat, vasúti síneket; baktattunk csak, erdőn, mezőn. Három kilométerre lehattünk a határtól, amikor egy határvadász gépkocsi robbant elénk, szinte a semmiből, s mi ott álltunk, riadtan, két katona géppisztolyának célkeresztjében.

– Természetesen: csupán eltévedtek – dörögte gúnyos hangon egy őrmester a kocsiról. – Fogalmuk sincs arról, hogy ez már határzóna; ahol senki sem tartózkodhat engedély nélkül. Maguk csak sétálgatnak, igaz!?

Felcsattanó hangon folytatta:

– Ne is próbálják tagadni: mind a ketten disszidálni akartak! Eh... – legyintett megvetően. – Forduljanak csak szépen vissza. Nyomás Szombathelyre, onnan az első vonattal – Pestre. Ahol is jelentkeznek a kerületi rendőrparancsnokságon. Meg vagyok értve!? Nevüket, címüket felírtuk; meg ne várják az országos körözést! Na, indulás...

És harsányan nevetve elhajtottak autójukon. Mi pedig visszagyalogoltunk a kőszegi vasútállomásra.

– Megyek Pestre... – jelentette ki komoran Tibor. – Most az egyszer szerencsénk volt; de legközelebb nem lesz. Én utazom haza...

– Sajnálom, de én nem tartok veled – feleltem határozottan. – Már itt érzem az orromban az ausztriai szabad levegőt... Nem, Tibor. Én nem megyek vissza.

Az éjszakát a kőszegi vasútállomáson töltöttük. A reggeli vicinálissal átmentünk Szombathelyre. A pályaudvar még mindig tele volt menekülők áradatával.

– Nos, Tibor? Hogyan döntöttél? – kérdeztem barátomat. – Maradsz velem, vagy indulsz vissza, Pestre!?

Sóhajtott. Majd a pénztárhoz ballagott. Hagytam, szomorúan... Amikor vissza-jött, arcomba mosolyogva mutatott két pesti vonatjegyet:

– Ha lefognának bennünket még itt, a pályaudvaron, nyugodtan mondhatjuk azt, hogy a pesti vonatot várjuk... Hogy épp csak lekéstük az előzőt...

– Ez nagyon jó gondolat – mondtam megkönnyebbülve.

Így nem is szálltunk fel az este tízkor induló budapesti szerelvényre. Viszonylagos nyugalomban töltöttük az éjszakát a váróteremben, majd reggel elindultunk – a határ felé. Alig távolodtunk néhány száz métert az állomástól, amikor egy kis csoportot pillantottunk meg; nem sokkal előttünk ballagtak. A vezetőjük bevárt bennünket.

– Maguk is át akarnak menni? – kérdezte. – Csatlakozhatnak hozzánk... Kétszáz forint fejenként. A határon kell fizetniük.

Összenéztünk barátommal, majd beleegyezően bólintottunk. Útközben a vezető tovább magyarázta a részleteket:

– A határ előtt száz méterrel fogom megállítani a csoportot. Egy országút inenső oldalánál. Ha azon átszaladnak, már csak ötven méterre lesz az osztrák határ. Világos?

Biccentettünk. Csak érzünk már oda... Napok óta gyalogoltunk már, éjszakáinkat is féleberen töltöttük; fáradtak voltunk, éhesek, és fáztunk. Mentünk csak, szótlanul, és hittünk a vezetőnknek; hiszen nem volt más választásunk... Így tettünk meg jó néhány kilométert, majd vezetőnk megszólalt:

– No... Már közeledünk... Óvatosan, csöndesen vonuljanak tovább. Pár perc múlva Ausztriában lesznek – biztatott. – Látják? Ott elől szürkéllik az országút. Csak át kell rajta szaladniuk... No, fizessenek, aztán futás!

Miközben előszedtük pénztárcáinkat, fényszórók villantak és két autó száguldott felénk az országúton, mindkét irányból. Dermedten néztük őket... Legfeljebb ötven méterre tőlünk – megálltak. Határőrök ugrottak ki belőlük és lövöldözni kezdtek a levegőbe.

– Megállni! Mindenki hasra! – kiáltották keményen.

Csoportunk megmoccant. Néhányan magasba emelt kézzel, kővé meredve álltak, mások hasra vágódtak a sáros, latyakos földön. Egy-két ember futni próbált, de a lábuk előtt földbe fúródó géppisztolysorozat megtorpanásra kényszerítette őket.

Vezetőnknek azonban sikerült kereket oldania...

Gyereksírás, asszonyjajgatás töltötte be a mezőt. Elfogóink vezetője, egy hadnagy, rögtönzött kihallgatást tartott. Bennünket is megkérdezett.

– Nem értem magukat – csóválta a fejét, miközben elmondtuk: hogyan, mikor csatlakoztunk a csoporthoz. – Intelligens embereknek látszanak: mégis bedőlnek egy ilyen csirkefogónak... Ha annyira menni akarnak, hát menjenek csak. Ha sikerül... Mi csak ezt a bitangot akarjuk fülön csípni. Azt mondta, ugye, hogy az út túloldala már Ausztria... Hogy már csak ötven méter... No, jobb, ha tudják: innen a határ még tíz kilométerre van! Na, menjenek... De vissza, Szombathelyre!

És elengedett – mindannyiunkat. Miközben visszafelé ballagtunk, figyeltem Tibor lelkiállapotát. Féltem: nehogy teljesen megviseljék a sorozatos csalódások. De nyugodtnak tűnt; arcán elszántság, konokság feszült. Leültünk a pályaudvaron – szokott helyünkre... –, s Tibor akkor előhúzta zsebéből a két pesti vonatjegyet. Ketté tépte őket, foszlányaikat kezembe gyűrve.

– Soha többé nem megyek vissza Budapestre – mondta acélkemény hangon. – Veled tartok – mindhalálig!...

A váróteremben nyüzsögtek az emberek. Tippeket, útterveket cserélgettek egymással, sugdolózva; mondataikból többször is kihallottam Pornóapáti és Horvátlövő nevét. Hogy arrafelé talán lehetséges a szökés... Tőlünk nem messze egy asszony sírt, három kicsi gyermeket szoritva magához. Már kétszer elfogták és visszafordították őket, de nekiindul harmadszor is, mondogatta; mindenáron ki akar jutni ebből az országból; nem akarja gyermekeit rabszolgának nevelni...

Csöndben, elgondolkodva hallgattam a váróterem morajlásából kiszűrődő sorstragédiákat. Végül Tiborhoz fordultam:

– Egyedül kell megpróbálnunk. Ne csatlakozzunk többé egyetlen csoporthoz sem.

Egyetértően bólintott. Másnap korán reggel indultunk Horvátlövő felé. A falu előtt azonban katonai mozgást vettünk észre; gyorsan délnek fordultunk hát, Pornóapáti iránt; hiszen természetesen nem akartunk egy újabb elfogást kockáztatni. Sikerült túljutnunk a falun s már csak két-három kilométerre lehettünk a határtól, amikor autózörgést hallottunk. Lebuktunk a földre, miközben eldöcögött mellettünk egy katonai teherautó. Nem vett észre bennünket, de megjelenése elég volt ahhoz, hogy ne induljunk el egyenesen a határ sejtett irányába. Túlontúl nyílnak tűnt a terep; hátha a következő autóból kiszúrnak bennünket, gondoltuk.

Oldalaztunk hát tovább, erdőn és mezőn, mellékutakon, földutakon, úttalanak látszó ösvényeken, elkerülve Kisunyomot, majd Sorokpolányt; de hogy közben hány kilométert is mentünk s még hány falu mellett osontunk el, bujkálva bokrok és fák fedezékében, már nem tudnám megmondani. Vitt bennünket az elszántság, az akarat erő, és az a tudat, hogy – nincs már számunkra visszaút.

Sorokpolány előtt döntenünk kellett: a Jákra vezető út elérése érdekében át kellett haladnunk a falun. Megkockáztattuk... Úgy sétáltunk végig a falu főutcáján, mintha rokonlátogatóban volnánk errefelé, s most ismerkednénk az utcával; vagy épp a kisboltot keressük, hogy bevásároljunk. Ballagtunk, nyugalmat erőltetve magunkra, hogy azt higgye mindenki, aki lát bennünket, amit el szeretnénk volna hitetni; miközben, persze, mocskos, csapzott, sáros, kimerült, tépett ruhájú menekülteknek látszottunk. Annak, amik valójában voltunk... És hirtelen megszólalt mögöttünk egy hang:

– Halló... Várjanak, kérem!

A hangot gyors léptek kopogása követte. Felénk közeledtek. Sápadtan fordultunk hátra, várva a figyelmeztető lövéseket. Közben magasba emeltük kezünket. És vártunk, reményvesztetten.

– Ne féljenek – nyugtatott meg bennünket a hang gazdája mosolyogva. – Nem vagyok ávós... De maguk se pesti rokonok, ugye!?! – Kezet nyújtott. – Hívjanak Lajosnak...

A következő napok csodálatos, felfoghatatlan álmhoz hasonlítottak. Amikor faggatni kezdtem Lajost arról, hogy miért is fogadott be bennünket, lassan, megindultan mesélni kezdett:

– Negyvenhárom nyarán történt... Szakaszommal felderítésen voltunk, amikor az oroszok megleptek minket. Rövid tűzharc során valamennyi társam elesett; csak én maradtam életben. Hadifogolytáborba kerültem; többezer német és magyar katonát őriztek ott, kegyetlen, embertelen körülmények között. Félcsajka híg levest – vagy inkább lötytöt... – kaptunk és tizenöt deka kenyeret naponta; ez volt az össz ételmezésünk. Nemhogy barakkok, de még csak sátrak sem voltak; a puszta földön, a szabad ég alatt háltunk. A nappalok forróak voltak; éjszakánként pedig kirázott minket a hideg... Naponta tucatnyi társunk pusztult el ott... Egy nap aztán az egész táborot elgyalogoltatták valahová a Don-kanyar mellé, egy munkatáborba. A hosszú úton több száz fogoly esett össze holtan, vagy csak fáradtan kidőlt a sorból; de azokat is agyonlőtték. A táborban vasúti síneket javítottunk, vágányt építettünk, töltéseket raktunk. Iszonyú körülmények között... Naponta tucatnyi társunk pusztult el – ott is... Mindennap, egyre többen és többen, koruk alapján életerősnek mondható fiatal emberek estek össze – a végelgyengüléstől! De nem volt pardon... És hozták, csak hozták az újabb foglyokat... Néhányan szökni próbáltak, de valamennyiüket elfogták. A tábor közepén, mindenki szeme láttára végezték ki őket – elrettentésül. Nyomatékosítva azt, hogy ebből a táborból lehetetlen a szökés!

Valamikor negyvenöt tavaszán, egy délután, hatalmas vihar támadt. Orkánszerű szél csavargatta a fákat, s kavart hatalmas portölcseéreket; az örök káromkodva lapultak sátraikban. Hiába is álltak volna kint: az orrukig sem láttak. Elhatároztam: kihasználom az alkalmat. Megszököm. Valahogyan átvergődtem a drótkerítésen, magammal hozva ásómat, csajkámat, és azt a kanalat, amit én faragtam a táborban, fából. Rohantam, ameddig bírtam, majd valahol a Don partján elnyúltam a bokrok alatt, teljesen kimerülve. Azt hittem: ott halok meg... Ájulásszerű alvásomból másnap délelőtt tértem magamhoz; amikor felébredtem, alig akartam elhinni azt, hogy – életben vagyok...

Aztán – elindultam. Mentem, mentem, és mentem hazafelé – Ukrajnából Magyarországra. Féltem a románoktól, ezért Lengyelország felé vettem az utamat. Közben bogyókat, gyökereket rágtam; vagy a földeken maradt, rothadó krumplit, kukoricát. Úristen, fohászkodtam mindvégig, csak még egyszer az életben lát-

hassam szeretteimet: apámat, anyámat, feleségemet, gyermekeimet! Csak ne itt, idegen földön, de félig már szabadon pusztuljak el! Csak bírjam még... Tovább, tovább! Csak még egy kilométert bírjak! Csak azt a néhány száz métert, az erdő széléig! Csak száz métert még, Uram; engedj az ösvényig jutnom el! Csak néhány lépést még... Még egy métert... Még egy... Még...

Összeestem, valahol a nyílt mezőn. Nem tudom, meddig hevertem ott, ájultan a kimerültségtől; amikor felnyitottam végül a szemem, két asszony hajolt fölém. Mosolyogtak. Lassan-lassan kitisztult az agyam. Észleltem: ágyban, párnák közt fekszem... Élek tehát. És a szavaik... Lengyelül szólítanak, Lengyelországban vagyok hát! Ők, az a lengyel parasztcsalád mentette meg az életemet. Hálát érzek azóta is irántuk; és megfogadtam: amikor csak tudok, segíték minden eseten; kezet nyújtok minden menekülőnek. Én akkor szerencsésen hazakerültem Sorokpolányba; most pedig önöknek segíthetek. És meg is teszem, szíves-örömmel! – Nézett ránk biztatóan. – Ne aggódjanak; átvisszük magukat a határon.

Karácsony előestéjén búcsúztunk Lajostól és családjától; de ott és akkor Pozsonytól, Budapeستől, Magyarországtól is búcsúztunk már. És – Európától.

Felesége, Margit, útravalót csomagolt nekünk: egy-egy disznókarajos szendvics és néhány darab karácsonyi süteményt. Lajos egy üveg kisüstit csúsztatott melléje. Majd délután, erős havazásban, átmentünk Jákra... Sötét este volt, amikor Jákról a határ felé indultunk Margit édesapjának, János bácsinak vezetésével. Az öregember, botjára támaszkodva, botladozva árkokon és hóbuckákon át, néhány-szor el is tévedve, rendületlenül haladt előre, egyre tovább és tovább. Végül egy tisztásra érkeztünk; annak végében ott állt a magas drótkadály.

– No, urak – mutatta kifulladásra János bácsi –, az ott a határ. Pár lépés csupán... Átmásznak a drótkerítésen, átszaladnak a határsávon, be az erdőbe; ott már biztonságban lesznek. Bévül, az erdőben, találnak majd egy ösvényt, ami Oberbildeinbe vezet. Az az első osztrák falu neve. Meg fogják találni. Hát... isten áldja meg magukat – szorított kezet velünk. – Jó utat! Szerencsés boldogulást odakint!

Egyetlen fillért sem fogadott el tőlünk. Megfordult és hamarosan eltűnt a sűrű hóesésben.

Ott voltunk hát végre a határon – néhány lépésre a szabadságtól. Álltunk, megtorpanva; átrohantak rajtunk az utolsó kétségek. Most, a cél előtt, hirtelen minden bizonytalanná vált: valóban ezt akarjuk? Ez volt az igazi célunk? Mit érezhetek vajon a bujdosó kurucok, amikor átlépték a lengyel vagy a török határt? Talán ugyanezt, amit mi, itt és most... Miközben a mi lépteink nyomát is hóval lepi be a szél... Lehajoltam, tenyeremmel félrekotortam a havat, átmeredevett ujjaimmal felkapartam egy fagyott göröngyöt és beletettem pléh cigarettás dobozomba.

– Egyetlen rög hazám földjéből – sóhajtottam, és megcsókoltam a dobozt. – Ennyi a búcsúzó jussa...

És – elindultunk. Átvergődtünk a kerítésen, átrohantunk a senkiföldjén, be az osztrák erdőbe. Minden lépéssel távolodtunk Európától, éreztük, pedig csak most közeledtünk Európa felé... Oberbildein... Güssing... Traiskirchen... Bécs... München... Táborkok? Városok? Lakóhelyek?

Nem! Egy kálvária állomásai. A magyar kálvária stációi. Egyiken sem sírnak fölöttünk Mária Magdolnának... És nem sírnak – helyettünk sem. Búcsúznak – némán, egyedül, összeszorított szájjal. Búcsúznak... mi, forradalmárok. Au revoir... Auf Wiedersehen... Arrivederci... Viszontlátásra... Viszontlátásra!? Hallod, Európa!? Hallod? Európa...!

Rostoka László: Ludomil (plakát)